

Prof. dr inż. Zbigniew Śmieszek
Przewodniczący Rady Głównej Jednostek Badawczo-Rozwojowych

Model infrastruktury badawczo-rozwojowej w Polsce

Jednostki badawczo-rozwojowe (JBR-y) są głównymi realizatorami badań stosowanych w naszym kraju. Ponad 200 JBR-ów stanowi znaczący potencjał badawczy. Działają w różnych obszarach i pełnią różne funkcje:

- instytuty użyteczności publicznej, np. Centralny Instytut Ochrony Pracy, Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej, Państwowy Instytut Geologiczny i inne,
- instytuty rolnicze,
- ośrodki badawcze służby zdrowia, jak Centrum Onkologii, Instytut Matki i Dziecka, Instytut Kardiologii i inne,
- instytuty ochrony środowiska,
- instytuty infrastruktury np. Państwowy Instytut Dróg i Mostów, Instytut Techniki Budowlanej,
- instytuty wojskowe,
- najliczniejsza grupa ponad 100 jednostek działających w obszarze gospodarki.

Można wskazać na cechy charakterystyczne działalności JBR-ów w ostatnich latach:

1. Dostosowanie do warunków gospodarki rynkowej, w wyniku czego 80% całości wdrożeń i zastosowań jest wynikiem działalności JBR-ów.
2. Zmniejszenie w ostatnich 10 latach środków budżetowych na badania w naszym kraju szczególnie dotyczyło JBR-ów i aktualnie zasilanie budżetowe JBR wynosi 20-30%, a 70% pozyskiwane jest z rynku zleceń. Jest to więc poziom zasilania ze środków budżetowych nawet niższy niż w krajach Unii Europejskiej. Zmniejszenie środków na badania spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w JBR z 70 000 do 30 000 pracowników w ostatnich latach.
3. Znowelizowana w 2001 roku ustawa o jednostkach badawczo-rozwojowych zdała egzamin i pozwala na ich efektywne działanie.

Szereg instytutów ma znaczące sukcesy i osiągnięcia, jak np. Przemysłowy Instytut Telekomunikacyjny, Instytut Energetyki, Instytut Technologii Materiałów Elektronicznych, Instytut Metali Nieżelaznych, Centrum Techniki Morskiej, Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego, Instytut Badawczy Dróg i Mostów, Centralny Instytut Ochrony Pracy i wiele innych.

Instytut Metali Nieżelaznych w ostatnich 5 latach w wyniku kilkudziesięciu wdrożeń osiągnął wskaźnik efektywności badań rzędu 2-4 zł efektów na 1 zł nakładów. Efekty te poprawiają wyniki ekonomiczne przedsiębiorstw przemysłowych, natomiast same jednostki badawcze są w zasadzie jednostkami non-profit.

Zmiany w dotychczasowym modelu są potrzebne i dotyczą trzech obszarów:

- samych jednostek badawczo-rozwojowych,
- polityki gospodarczej,
- polityki naukowej i innowacyjnej.

Przekształcenia JBR-ów powinny mieć na celu:

- wzrost potencjału badawczego naszego kraju,

- wzrost konkurencyjności polskich ośrodków badawczych w stosunku do ośrodków zagranicznych,
- wzrost efektywności i innowacyjności badań,
- znaczący udział w projektach europejskich VI Programu Ramowego,
- eksport innowacji i nowych technologii wspólnie z polskimi przedsiębiorstwami.

Przekształcenia JBR-ów powinny objąć różne formy z uwzględnieniem w każdym przypadku specyfiki, zadań, pozycji naukowej i osiągniętych wyników, przy czym sprawdziło się funkcjonowanie JBR-ów w formie dotychczasowej.

Preferowanym kierunkiem przekształceń JBR-ów powinna być konsolidacja, która może być realizowana jako:

- włączenie i połączenie jednostek,
- konsorcja jednostek badawczych z udziałem, w miarę możliwości, przedsiębiorstw,
- tworzenie sieci i centrów zaawansowanych technologii.

Konsolidacja JBR-ów powinna docelowo pozwolić na utworzenie w naszym kraju dużych organizacji badawczych podobnych do działających w UE, jak TNO w Holandii, Fraunhofer w Niemczech i inne.

Powinno być także popierane wprowadzenie niektórych JBR-ów do struktur ugrupowań przemysłowych, czyli koncernów i holdingów z udziałem kapitału polskiego i zagranicznego. Sprawa ta została zaniechana przez kolejne rządy, a struktury koncernowe w naszym kraju nie zostały niestety rozwinięte (wprowadzono natomiast karykaturalne struktury Narodowych Funduszy Inwestycyjnych z wszystkimi wynikającymi z tego negatywnymi skutkami).

Nieporozumieniem jest mówienie o prywatyzacji JBR-ów z powołaniem się na kraje UE. W krajach tych dominują dwie formy funkcjonowania jednostek badawczych:

- jednostki badawcze koncernów, prowadzące badania dużym nakładem środków zgodnie z polityką rozwojową danego koncernu z nastawieniem na opracowanie nowych technologii i nowych produktów,
- ośrodki badawcze publiczne, najczęściej działające jako fundacje lub stowarzyszenia non-profit; ostatni raport Unii Europejskiej, opracowany przez PREST, podaje, że w UE działa 700 takich ośrodków zatrudniających łącznie 100 000 pracowników naukowych z ogromnym budżetem ok. 25 mld euro.

Nowa polityka gospodarcza powinna oznaczać:

- zwiększenie konkurencyjności polskich przedsiębiorstw,
- wzrost produkcji nowych wyrobów, szczególnie high technology, ogólnie tzw. gospodarki opartej na wiedzy,
- nowe rozwiązania przyspieszające i wspomagające powstawanie nowych firm innowacyjnych, w tym firm odpryskowych (spin-off),
- nowe instrumenty i mechanizmy stymulujące pozabudżetowe finansowanie badań, stosowane w takich innych krajach, jak Wielka Brytania, Austria, Węgry,
- aktywną rolę banków w polityce innowacyjnej; utworzenie kilkunastu funduszy venture capital nastawionych na długookresowy rozwój firm innowacyjnych,
- rozwiązania systemowe stymulujące nowe inwestycje, a także zachęcające do wdrażania nowych technologii i produktów,
- tworzenie konsorcjów naukowo-gospodarczych, w tym z udziałem Ministerstwa Skarbu Państwa, szczególnie dla realizacji projektów europejskich, na przykład VI Programu Ramowego.

Nowa polityka naukowa i innowacyjna powinna znaleźć swój wyraz poprzez:

- prowadzenie polityki naukowej w powiązaniu z polityką społeczno-gospodarczą,
- ukierunkowanie badań w większym stopniu na cele innowacyjne,
- rozwinięcie systemu projektów celowych, cechujących się wysoką efektywnością wdrożeniową, i stworzenie dla tych projektów szybkiej drogi zatwierdzania i realizacji,
- unormowanie zasad funkcjonowania Ministerstwa Nauki i Informatyzacji w ramach nowej ustawy o finansowaniu nauki,
- opracowanie i wprowadzenie nowej ustawy o innowacyjności,
- zwiększenie budżetowego i pozabudżetowego finansowania badań,
- wyłączenie JBR-ów z regulacji finansów publicznych, a także nie obciążanie JBR-ów kolejnymi podatkami (dochodowym, VAT, katastralnym),
- stworzenie zachęt do zatrudniania młodych pracowników naukowych w JBR-ach.

Należy podkreślić wzrost znaczenia i roli JBR-ów jako centrów badawczo-innowacyjnych w warunkach członkostwa naszego kraju w Unii Europejskiej, która gospodarkę opartą na wiedzy uznała za swój strategiczny priorytet.